ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Abdupattayeva Maftuna Soxibjon qizi
Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat
chet tillari instituti talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.21947497

QO'SHIQ VA SHE'RLAR VOSITASIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. Maqolada ingliz tili darslarida qo'shiq (song), she'r (rhyme) va ritmik matn (chant)lardan foydalanishning lingvodidaktik imkoniyatlari ochib beriladi. Qo'shiq va she'rlarni tanlash mezonlari, ular ustida ishlash bosqichlari, dars jarayoniga joylashtirish usullari va og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi.
Kalit so'zlar: qo'shiq, she'r, chant, talaffuz, ritm, intonatsiya, og'zaki nutq, leksika, boshlang'ich sinf.

Annotation. The article reveals the linguodidactic potential of using songs, rhymes and chants in English lessons. The criteria for selecting songs and rhymes, the stages of working with them, ways of integrating them into the lesson and their role in developing oral speech skills are analyzed.
Key words: song, rhyme, chant, pronunciation, rhythm, intonation, oral speech, vocabulary, primary school.

Kirish. Qo'shiq va she'rlar bolalar uchun tabiiy va yoqimli til muhitini yaratuvchi kuchli metodik vositadir. Musiqa va til miyaning o'zaro bog'liq markazlarida qayta ishlanadi, shu bois kuyga solingan matn oddiy matnga qaraganda ancha oson va uzoq muddat eslab qolinadi — buni har birimiz bolalikda o'rgangan qo'shiqlarni umr bo'yi unutmasligimizda ko'rishimiz mumkin. Ingliz tilining ritmi, urg'usi va intonatsiyasi qo'shiq orqali beixtiyor o'zlashtiriladi, chunki kuy tilning prosodik qolipini o'z ichiga "qadab" beradi.

Ko'plab metodistlar, jumladan K.Grem (Carolyn Graham) o'zining "Jazz Chants" metodikasida ritmik takrorlash orqali nutq namunalarini avtomatlashtirish samaradorligini asoslab bergan: jazz ritmiga solingan kundalik iboralar tabiiy urg'u va ohang bilan yodda qoladi. S.Filips, J.Bryuster va G.Ellis kabi mualliflar ham qo'shiqni boshlang'ich til ta'limining ajralmas komponenti sifatida e'tirof etadilar.

Qo'shiq va she'rlarning lingvodidaktik imkoniyatlari. Qo'shiq va she'rlarning ta'limiy salohiyati quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi.

Birinchidan, ular talaffuz ko'nikmalarini shakllantiradi: qo'shiq kuylashda tovushlar, so'z urg'usi va gap ohangi tabiiy tarzda, ko'p marta mashq qilinadi. Ingliz tilining o'zbek tilida yo'q tovushlari ([θ], [ð], [w], [ŋ]) qo'shiq matnida qayta-qayta uchraydi va beixtiyor sayqallanadi.

Ikkinchidan, leksik zaxirani boyitadi: matndagi so'z va iboralar qofiya hamda kuy yordamida oson yodda qoladi. Bitta qo'shiq odatda muayyan mavzu leksikasini (tana a'zolari, hayvonlar, ranglar, hafta kunlari) yaxlit blok sifatida beradi.

Uchinchidan, grammatik strukturalarni mustahkamlaydi: ko'p qo'shiqlarda bir xil sintaktik qolip takrorlanadi ("If you're happy and you know it, clap your hands"), bu esa strukturani qoida yodlamasdan o'zlashtirish imkonini beradi.

To'rtinchidan, tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantiradi: qo'shiq autentik tinglash materiali bo'lib, o'quvchini turli ovoz va sur'atlarga o'rgatadi. Bundan tashqari, qo'shiq sinfda ijobiy emotsional muhit yaratadi, charchoqni chiqaradi va darsning "his-tuyg'uli yodgorligi" bo'lib qoladi.

Tanlash mezonlari va tavsiya etiladigan repertuar. Qo'shiq va she'rlarni tanlashda quyidagi mezonlar muhim: matnning o'quvchilar til darajasiga mosligi; leksika va grammatikaning dastur mavzulariga bog'liqligi; kuyning sodda va esda qolarli bo'lishi; harakatlar bilan kuzatib borish imkoniyati;

matn hajmining me'yordaligi; tarbiyaviy mazmunning mavjudligi. Quyidagi jadvalda boshlang'ich sinflar uchun tavsiya etiladigan qo'shiqlar va ularning lingvodidaktik maqsadi keltirilgan:

1-jadval. Boshlang'ich sinflar uchun tavsiya etiladigan qo'shiqlar repertuari

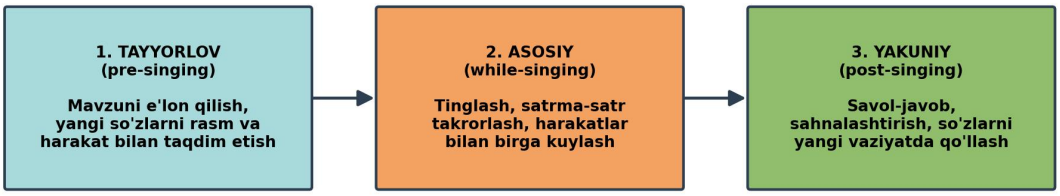
Qo'shiq / she'r	Mavzu (leksika)	Lingvodidaktik maqsad
Head, Shoulders, Knees and Toes	Tana a'zolari	Leksikani harakat bilan bog'lash, sur'atni oshirib takrorlash
Old MacDonald Had a Farm	Hayvonlar, tovushlar	Leksika, [æ], [ɪ] tovushlari, taqlidiy talaffuz
The Wheels on the Bus	Harakat fe'llari	Fe'l + ravish qolipi, ritmik takrorlash
Rain, Rain, Go Away	Ob-havo	Sodda buyruq mayli, intonatsiya
If You're Happy and You Know It	His-tuyg'ular, harakatlar	Shart qolipini beixtiyor o'zlashtirish
Ten Little Fingers	Sonlar 1–10	Sanoq, barmoq o'yini bilan uyg'unlik

Qo'shiq ustida ishlash bosqichlari. Qo'shiq ustida ishlash uch bosqichda amalga oshiriladi.

Tayyorlov bosqichida o'qituvchi mavzuni e'lon qiladi, notanish so'zlarni rasm va harakatlar yordamida taqdim etadi, o'quvchilarning mavjud bilimlarini faollashtiradi. Bu bosqichning vazifasi — tinglashdagi qiyinchiliklarni oldindan bartaraf etish.

Asosiy bosqichda qo'shiq avval to'liq tinglanadi (o'quvchilar umumiy taassurot oladilar), so'ng satrma-satr takrorlanadi, harakatlar bilan birga kuylanadi. Xor bilan kuylash uyalish hissini yo'qotadi: hatto eng tortinchoq bola ham jamoa ichida bemalol qo'shiladi. Keyin guruhlarga bo'lib, navbat bilan kuylash mumkin.

Yakuniy bosqichda qo'shiq matni asosida savol-javob o'tkaziladi, rolli sahnalashtiriladi yoki so'zlar boshqa vaziyatlarda qo'llaniladi — shu tariqa retseptiv material produktiv nutqqa ko'chiriladi. Masalan, "Old MacDonald" qo'shig'idan so'ng o'quvchilar "What animals are on the farm?" savoliga javob beradilar yoki o'z "fermalari"ni tasvirlab beradilar.

Retseptiv idrokdan produktiv nutqqa o'tish

1-rasm. Qo'shiq ustida ishlash bosqichlari

Dars jarayoniga joylashtirish. Qo'shiq darsning turli o'rinlarida turlicha vazifa bajaradi: dars boshida salomlashish qo'shig'i ("Hello Song") til muhitiga olib kiradi; dars o'rtasida harakatli qo'shiq jismoniy daqiqa vazifasini o'taydi va charchoqni chiqaradi; yangi mavzuni ochishda qo'shiq taqdimot vositasi bo'ladi; dars yakunida xayrlashuv qo'shig'i ("Goodbye Song") darsga tugallangan shakl beradi. Har darsda 3–5 daqiqani qo'shiq va she'rga ajratish tavsiya etiladi.

Xulosa. Qo'shiq va she'rlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining talaffuzini sezilarli yaxshilaydi, lug'at boyligini oshiradi, grammatik qoliplarni mustahkamlaydi va eng muhimi — ingliz tiliga muhabbat uyg'otadi. Ular ustida uch bosqichli tizimli ishlash retseptiv idrokni produktiv nutqqa aylantiradi va

og'zaki nutq kompetensiyasining barqaror shakllanishiga xizmat qiladi. Qo'shiq — kichik yoshdagi til o'rganuvchining eng sodiq hamrohi bo'lib, u darsni bilim maskanidan zavq maskaniga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Graham C. Creating Chants and Songs. – Oxford: OUP, 2006. – 112 p.
2. Brewster J., Ellis G., Girard D. The Primary English Teacher's Guide. – London: Penguin, 2002. – 283 p.
3. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. – T.: O'qituvchi, 2012. – 432 b.
4. Hoshimov O'.H., Yoqubov I.Ya. Ingliz tili o'qitish metodikasi. – T.: Sharq, 2003. – 301 b.
5. Murphey T. Music and Song. – Oxford: OUP, 1992. – 151 p.
6. Phillips S. Young Learners. – Oxford: OUP, 1993. – 182 p.